

SZEMLE

TANTERVI VÁLTOZÁSOK, TANÁRI PROFESSZIONALIZMUS, KORMÁNYZAT (Könyvek az angol Nemzeti Alaptantervről)

A tények megkérdőjelezésével kell kezdenem. Kijelentem, hogy nem is létezik a jelen írás témájául szolgáló Brit Nemzeti Alaptanterv. Van ugyan egy Angol Nemzeti Alaptanterv; a walesiek ennek kiegészített változatát használják (a maguk sajátos nyelvi elemeivel), és a skótoknak is megvan a maguk (saját, lazább) tantervi keretük, amelyről helyi alkukban döntenek. Sőt, mi több: a magániskolák (számuk ma is jelentős) még Angliában sem kötelesek a NAT-ot használni. További bonyodalmakat okoz, hogy a NAT olyan bonyolultultra sikeredett, hogy állítólag nincs olyan iskola Angliában, amelyik változtatás nélkül használná. Végül, ki kell jelentenünk, hogy valójában sohasem létezett egy valóóságos NAT, hiszen létrehozásában semmiféle átfogó terv nem működött; részekből, töredékekből született meg. Mégis igaztalan lenne azt állítani, hogy az utóbbi években nem zajlottak le mélyreható változások az angol tantervben.

Ismertetésemben szeretném bemutatni, milyen fontos helyet foglal el a tanterv a demokráciáról folyó vitában; és milyen szerepet játszott a tanárság a háborút követő időszakban Angliában. Az új Nemzeti Tanterv, sok bírálója szerint, nem csupán a benne foglalt tudás megválasztása és a tanárok szakképzettségének leértékelése miatt bírálható, de amiatt is, hogy az oktatásirányítás központi/helyi kapcsolatainak eszméjét lerombolta. A tantervi vita nem a meghatározó elmék írásaiban zajlik – valójában ennek teljes hiánya jellemzi a pedagógiai és tantervi elméleti gondolkodást –, hanem azokban a különbségekben és ellentmondásokban, amelyek az uralkodó párt irányadó nézeteiben jelentkeznek. Az a változtatási vágy és elszántság, ami az angliai ellenzék az elmúlt tizenöt évben jellemezte, jelentősen csökkentette az oktatási vitákban elhangzott érvek színvonalát és erejét. Ismertetésem alapjául a legutóbbi évek angol tantervi irodalmának néhány jellemző írása szolgált.

A változások háttere

A második világháborút követő időszak oktatási rendszerét, ami az ismert 1944-es törvényre épült, a retorika partneri kapcsolatként írta le. E partnerkapcsolat eszméjét az idő tájt az új angol demokrácia jellegzetességeként tartották számon, gyakran szembeállították más országok totali-

tárius rendszereivel, amelyek központi szabályozásra, kényszerekre, és az egységes rendszerek kialakítására épültek. Angliában a demokráciát a különböző partnerek közti egyezségek sorozatával kívánták megvalósítani. A partnerek a következők voltak: a központi kormány; a helyi (városi vagy falusi) önkormányzatok; és a tanári szervezetek. Ez igen hatásos retorika volt. Összekapcsolódott a társadalmi újjáépítés eszméjével, amelyben a tanárok nagyfokú tantervi és pedagógiai felelősséggel bírtak, és ahol a helyi és nemzeti oktatáspolitikai gyakorlatban jelentős szerepük volt. Ez időszak legfőbb tantervi célja az aktív állampolgár nevelése volt. Tágabb összefüggésben a közmegegyezés szerint a vegyes gazdaság (a termelési eszközök magán- és állami tulajdonának egysége) és az erős közjóléti szolgáltatások kialakulása volt kívánatos Angliában. Ez a konszenzus különböző formákban a hetvenes évek elejéig fennmaradt.

Az új NAT-ot e korszak eszméinek és gyakorlatának tükrében kell megvizsgálnunk. A tanterv Angliában nem semleges vitaterület; abban bármiféle változás a rendszer központi elemeit érinti. Kié a tanterv? A tantervi beavatkozás egyenlő a partnerkapcsolat elleni támadással; a partnerkapcsolat elleni támadás pedig a demokratikus konszenzus elleni támadással. A tanárok szakmai felelőssége a tantervi viták központi kérdése. E felelősségre a hatvanas évek elején egy befolyásos kormánybizottság jelentése (Central Advisory Council for Education in England, 1963. *Half Our Future*, HMSO), amelyet a kötelező iskolázás korhátárának felemeléséről adtak ki, mutat rá. A jelentés központi kérdése az volt, hogy „milyen tanárookra, milyen szakmai és személyes adottságokra van az iskolának szüksége ahhoz, hogy elvégezze feladatát?” A hatvanas évek tantervi programjai, amelyeket a „partnerkapcsolat” intézményei jegyeztek, sohasem utasították a tanárokat változtatásra (bár működésüket eléggé befolyásolták az észak-amerikai változási modellek, amelyek „tanárbíztos” tantervekkel kísérleteztek). A tanárok a tantervi kérdésekben szakmai autonómiával rendelkeztek, amely nagyfokú választási és döntéshozatali szabadságot adott, és az új társadalom kialakításában a tanárt kulcsszerephez juttatta. A tantervi reform Angliában érzékeny folyamat volt tehát a nyolcvanas évek elejét megelőző időszakban, amikor a Thatcher-kormány hatalomra került.

Nemzeti alaptanterv?

A Nemzeti Alaptanterv tervezetével kapcsolatos vitát nehéz elválasztanunk a Thatcher-kormány egyéb reformjaitól, amelyek az 1988-as átfogó törvényhez kapcsolódnak.

A NAT a „partnerek” hatalma elleni átfogóbb támadás részének tekinthető, amely a tanterv feletti helyi és szakmai kontroll mértékét; s ezzel a tanári autonómiát is csökkentette. Mindez része volt a thatcheri programnak: a jobboldal a professzionalizmust mint konzervatív, sőt önző erőt értékelte, amit a szociáldemokrácia dédelgetett, és ami a piaci hatékonyság gátjaként működött.

A NAT, úgy tűnik, nehezen összeegyeztethető más reformokkal, amelyeket az iskolák számára a piaci elemek bevezetésére szántak. Lehetővé tették az oktatási szolgáltatások területén, hogy annyi tanulót iskolázzanak be, amennyit csak akarnak, hogy kiváljanak a helyi kormányok ellenőrzése alól, és maguk vegyék kezükbe a saját költségvetésüket (benne a tanári fizetéseket); egyúttal arra kötelezték őket, hogy a NAT szerinti működjenek. A NAT-ot, ezt a központi szabályozó eszközt, éppen akkor hozták létre, amikor az iskolákat hatékonyan önállósították annak érdekében, hogy oktatási piacot teremtsenek. Ezt csak azzal magyarázhatjuk, hogy az uralkodó jobboldali pártok megosztottak voltak az oktatáspolitikai kérdésekben. A jobboldalon belül találunk modernizátorokat, hagyományörzőket és szabadelvűeket is. Mindegyikük a haladásért harcol, és hatáson lép fel az eltérő véleményen lévők és az ellenzék érveivel szemben. Míg a szabadelvű jobboldaliak a tantervet az iskolák választására kívánták bízni egy olyan piacon, amely sokszínű, és a sikeres iskolákat jutalmazza (ők ellenzték a NAT-ot); a tradicionalisták kötelező érvényű tantervet kívántak bevezetni, amelyben az ő választásuk alapján alakul a nemzeti éntrend. Ez utóbbiak hatásos kampányt folytattak röpiratok, magán társadalomkutató cégek és miniszteri utasítások segítségével (*Hillgate Group [1986]; H.G. O’Keefe [1986]; S. Lawlor [1986]*). A kormányzat azért ajtói mögött és a konzervatív médián keresztül rendíthetetlenül érveltek pl. amellet, hogy a történelmi és az angol anyanyelvi tantervben az „angolság” valamiféle sajátos eszményének kell megjelennie, vagy hogy az anyanyelvi tanulmányokat (az írást és az olvasást) a nyelvtanra és a helyesírásra kell korlátozni. A tantárgyi tantervek vagy az új értékelési és tesztelési programok megalkotására kinevezett specialisták csoportjait ideológiai támogatók raja vette körül. Ezekben a csoportokban csak néhány, személyesen kiválasztott tanár vett részt.

Az ipari minisztériumhoz vagy a munkáltatókhoz kapcsolódó modernizátorok csoportjának nem sikerült a NAT tartalmára befolyást gyakorolniuk. Részvételük meghatározóbb volt az új szelektív szakmai középiskolák fejlesztésében és az új tantervi tesztek megalkotásában. Amikor azonban a NAT a gyakorlatban használhatatlanná vált, mert nem lehetett az iskolai órák időkeretébe begyömöszölni, és a tanárok (1993-ban) bojkottot kezdeményeztek a tesztek ellen (ami néhol még ma is folytatódik), a modernizátorok a vezető ipari menedzser új formájában tértek vissza. Őt az oktatási miniszter nevezte ki a válság

menedzselésére, hogy csökkentse a tanterv tartalmát, egyszerűsítse a tesztek. Jelentésében Dearing a humán erőforrás menedzsment eszméit alkalmazta a tanterv menedzselésében, odafigyelt a tanárok túlterheléssel kapcsolatos panaszaira, megpróbálta a tesztprogramok bürokratizmusát csökkenteni, és szakmai felelősségről beszélt.

A tanárok és a tantervek közti kulcsfontosságú kapcsolat Angliában technikai és menedzseri megoldásokra szűkülte le. Bár ezt sok szakíró elítéli (míg mások támogatják), máig nem alakult ki a régi partnerkapcsolat új változata.

Tantervi tanulmányok

A NAT hatása a tantervi vitákra meghatározó. A legtöbb kiadvány ma részletező, technikai jellegű vagy értékelés-központú. A nyolcvanas évek végét megelőzően a tantervi célokról és értékekről folytak a viták, de ma már ezt elnyomja a tanterv menedzselésének ügye. Az, hogy a tantervet ma a tudástartalmak és a teljesítményszintek fogalmaival határozzák meg, azt eredményezi, hogy a tanároknak olyan használati útmutatókra van szükségük, amelyek a tantárgyi tudás és az eredménymérés terén igazítanak el. A tantervek iskolai szintű menedzselése az a másik terület, ahol a tanároknak segítségre van szükségük: többségük mint tantárgyi specialista vagy tantárgyi csoport vezetője jelenik meg. Az iskolai NAT-politika és gyakorlat eredményessége szempontjából így az válik kulcsfontosságúvá, ahogy egymást irányítják, vagy ahogy az iskolavezetésnek erről beszámolnak. Az utóbbi évek tantervi publikációit az e területekről szóló könyvek uralják. A tantervi tanulmányok, amelyeket korábban az íráskor színvonala szerint ítélték meg, mára technikai jellegű vagy az egyes működési szakaszokat megvilágító útmutatók sorozatává váltak, vagy az oktatási menedzsment-irodalom részeként jelennek meg (*Hargreaves, D. és Hopkins, D. [1991]; Hopkins, D. és Soutworth, G. [1989]; Nias, J., Southworth, G. és Campbell, P. [1992]*). Ez persze nem meglepő, ha megfontoljuk, hogy Angliában a korábbi tantervi viták az ország demokratikus újjáépítésének, a partnerkapcsolat és az oktatási szolgáltatásban való fokozódó egyetemi részvétel folyamatából nőttek ki. Mára viszont a tanterv a rendszer működtetése és az új piaci menedzsment részévé vált, és nélkülözi azt a morális nyomatékot és demokratikus szándékot, ami korábban sajátja volt.

Ebben a folyamatban egyedüli kivételnek számít a tantervi tanulmányok azon két erős területe, amely láthatólag nem vesz tudomást a tantervi redukcionálisról. Az első azoknak az akciókutatásoknak és kvalitatív kutatásoknak a növekvő hálózata, melyek a saját iskolai és tantermi gyakorlatukat vizsgáló tanári kutatómunkán alapulnak (*Carr, W. és Kemmis, S. [1986]; Hopkins, D. [1992]; Webb, R. ed. [1990]*). A tanárképző főiskolákon és egyetemeken folyó gyakorlat, amelyet *reflektív* képzésként ismerünk, szakmai felelősséget vár el a tanároktól osztálytermi pedagógiai gya-

korlatukat és oktatási céljaikat tekintve (Pollard, A. és Tann, S. eds. [1993]), és ebben a tanármodellben a tantervi gyakorlat morális és demokratikus aspektusai is megjelennek. Ez egyre növekvő kutatási terület, és elutasítja a NAT-tervezés szűkös technicizmusát. A másik terület a nemekről és a „fajok”-ról szóló tantervi/iskolai tanulmányok sora. Mint ahogy ez a nőkkel foglalkozó tanulmányokból valamint a helyi kormányok, a tanárszervezetek és a tanárok egyenlő esélyekért folytatott társadalmi mozgalmi aktivitásából nőtt ki, nem annyira a NAT-hoz, mint inkább a városi iskolákhoz és a pedagógiai tanszékekhez kapcsolódik. A nemi szerepek kialakítása, a nemi egyenlőtlenségek az iskolai gyakorlatban, a szervezetek és a nemi szerepek témája, a multikulturalizmus, a fajgyűlölet-ellenesség stb. egyre inkább a szakmai érdeklődés előterébe kerül. Ez szembekerülhet azzal a kormányval, amelyik a választást és a piaci sokszínűséget hangsúlyozza, ám ma már sok állampolgára számára nem játssza el azt a jóléti, támogató és harcos szerepet, amit korábban (*Gender and Education Series [1993]*).

A kormányváltás újfajta tantervi gondolkodást fog létrehozni, amely valószínűleg elmozdulás majd a szociáldemokrata gondolkodás új formái felé, és a piacgazdaságon belül erősebb érzékenységet mutat a társadalmi igazságosság eszméje iránt. Ma Angliában újfajta konszenzus van kialakulóban az oktatási változással valamint a tanárok szerepével és jogaival kapcsolatban, bár váltig hiányzik az ezzel kapcsolatos, öntreflexióra és elméleti elmélyedésre hajlamos vita. A tantervfejlesztés végül is tükrözheti ezeket az új realitásokat. A NAT azonban velünk marad.

(*Hillgate Group, Whose Schools? A Radical Manifesto. London, 1986.*; H. G. O'Keefe (ed): *The Wayward Curriculum. London, Social Affairs Unit, 1986.*; S. Lawlor: *Correct Core Simple Curricula for English, Maths & Science. London, Centre for Policy Studies, 1986.*; Hargreaves, D. & Hopkins, D.: *The Empowered School. London, Cassel, 1991.*; Hopkins, D. & Southworth, G.: *The Developing School. Lewes, Falmer, 1989.*; Nias, J. & Southworth, G. & Campbell, P.: *Whole School Curriculum Development in the Primary School. Lewes, Falmer, 1992.*; Carr, W. & Kemmis, S.: *Becoming Critical: Education, Knowledge and Action Research. Lewes, Falmer, 1986.*; Hopkins, D.: *A Teacher's Guide to Classroom Research. Lewes, Falmer, 1992.*; Webb, R. (ed): *Practitioner Research in the Primary School. Lewes, Falmer, 1990.*; Pollard, A. & Tann, S. (eds): *Reflective Teaching in the Primary School. A Handbook for the Classroom. London, Cassel, 1993.*; Weiner, G. & Deem, R. (eds): *Gender and Education Series. Milton Keynes, OUPress, 1993.*; Bates, I. & Riseborough, G. (eds): *Youth and Inequality. MK, OUPress, 1993.*; Troyna, B.: *Racism and Education. MK, OUPress, 1993.*)

Martin Lawn
(fordította: Nagy Mária)

HARCOS KULTÚRNOSZTALGIA?

Tanterv és politika

A *curriculum* (némi, önkényes egyszerűsítéssel: a tanterv) társadalmilag érvényesnek tekintett kultúrát közvetít. Semlegesnek tűnő kijelentés. De: kinek, mely társadalmi csoportnak a kultúráját? E felvetés politikai kontextusba helyezi a curriculum kérdéskörét, s egyúttal tudatja, hogy annak a könyvnek, amelyről e recenzió szól, tárgya: a tanügyi reform és a hatalom kapcsolata. A szerző felfogásában egyértelmű, hogy a curriculumot nem – vagy: nem csak – pedagógiai, hanem politikai dokumentumnak is tekinti, amelynek tartalma a „politikai arénában” zajló gazdasági és ideológiai érdekharcokban, alkufolyamatok sorozatában kovácsolódik ki. Ira Shor könyvében arra vállalkozik, hogy az USA 1969–1984 közötti korszakának reprezentatív tanügyi (oktatáspolitikai) tantervi történéseit – a szerző szóhasználatával élve: „kulturális háborújának” szakaszait – komplexen, politológiai megközelítésben leírja és elemze, alapvetően az egyenlőségelvű politika iránti elkötelezettség nézőpontjából.

Az elemzett időszak tagolásának elve, hogy a konzervatív oktatáspolitikai mikor, milyen szakmai program jegyében fogalmazta meg a maga törekvéseit: ennek alapján – úgy mond – a restaurációs szándék a *pályaorientációs képzés* (1971–75), majd az *írásbeliség válsága* (1975–82), azt követően pedig a *kiváltság a középszerűség ellen* (1982–84) jelszavakat állítva oktatáspolitikai retorikájának középpontjába. (Ezek kifejtése alkotja a könyv fő fejezeteit.)

A 60-as évtized

Alternatív életminták, kisebbségi és polgárjogi mozgalmak, egyetemi sztrájkok, vietnami háború és annak elutasítása, szabad iskola, iskolátlantított társadalom – megannyi címke a turbulens évtized társadalmi-politikai-kulturális pezsgésének jellemzésére. A korszak egyik kulcsfogalma a tanügyi konzervativizmus szótárában: a „right words”. Azaz: a hagyomány és a tekintély által szentesített közös kultúra, amelynek közvetítése az iskola feladata, s aminek zavara az új nemzedékek nem kielégítő szocializációjához vezet.

A „megfelelő szavak” ellentétét az ellenállás, az alternatív értékvilágok, a civil szféra (a kultúra tágasságának s egyszerűsített relativizmusának) jelszavai alkotják: „Győzni fogunk!” „Békét – most!” „Egyenlő jogokat!” „Szabad iskolát!” „Szeretkezz, ne háborúzz!”.

Pályaorientációs nevelés: restaurációs politika

1970: a Nixon-adminisztráció ereje teljében; Kambodzsa katonai megszállása az amerikaiak által; sztrájk ótszáz egyetemi campuson; egy katonai kutatóközpont felrobbantása